

بررسی اتنوبوتانیک گیاهان دارویی مورد استفاده در بیماری‌های پوستی در منطقه آلموت قزوین

ژینوس کیانی^۱، محمد آزادبخت^{۲*}، مسعود آزادبخت^۳، علی داوودی^۲

۱- بخش داروسازی، واحد بین‌الملل رامسر، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، رامسر، ایران

۲- گروه فارماکوگنوزی، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

۳- گروه بیولوژی، مؤسسه آموزشی سنا، ساری، ایران

*آدرس مکاتبه: مازندران، گروه فارماکوگنوزی، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران

تلفن: ۳۳۵۴۳۷۲۸ (۰۱۱)، نمابر: ۳۳۵۴۳۰۸۴ (۰۱۱)

پست الکترونیک: azadbakhtm@hotmail.com

[doi: 10.29252/jmp.4.72.S12.121](https://doi.org/10.29252/jmp.4.72.S12.121)

تاریخ پذیرش: ۹۷/۹/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۶/۲/۱۸

چکیده

مقدمه: از دیرباز تاکنون گیاهان دارویی به صورت خودرو یا کاشته شده به عنوان منبع دارویی مهمی مورد استفاده‌ی بشر و حتی جانوران قرار می‌گرفته‌اند. گیاه‌شناسی سنتی روش‌های ارزشمندی را برای یافتن گیاهان دارویی جدید و داروهای گیاهی عرضه می‌کند.

هدف: هدف از این مطالعه شناسایی گیاهان دارویی بومی و غیربومی مهمی است که به طور گسترده بوسیله‌ی ساکنان محلی، در درمان بیماری‌های پوستی در منطقه‌ی آلموت قزوین مورد استفاده قرار می‌گیرند.

روش بررسی: در این پژوهش از پرسشنامه جهت گردآوری اطلاعات محلی در مورد نحوه‌ی استفاده، زمان جمع‌آوری، نحوه‌ی جمع‌آوری و خواص دارویی گیاهان و همچنین اطلاعات دموگرافیک افراد استفاده شده است. اطلاعات با مصاحبه‌ی شخصی با گیاه‌شناسان سنتی توسط مصاحبه‌گرها تکمیل شدند.

نتایج: بیشترین کاربرد داروها در درمان ۹ بیماری مدنظر شامل برگ گزنه در بیماری میخچه و اگزما، میوه درخت هلیله سیاه در زگیل و فلوس در سالک، زعفران در کک و مک، علف چشمه در پسوریازیس، زنیان و غازیاقی در برص، بابونه در آکنه و سوختگی را دارا می‌باشند و به طور کلی، بیشترین گیاهان دارویی در بیماری سوختگی استفاده می‌شوند. از میان روش‌های دارویی مورد استفاده، فرم موضعی مرهم بیشترین کاربرد و دوز درمانی ۲ گرم از گیاه، ۲-۱ نوبت در روز بیشترین فراوانی‌ها را دارا می‌باشند. نتیجه‌گیری: به طور کلی یافته‌های این پژوهش می‌تواند بنیانی برای انتخاب گیاهان دارویی مفید برای مطالعات فارماکولوژی و فیتوشیمی و دست‌آوردی برای کشف داروهای جدید باشد.

کل‌واژگان: اتنوبوتانی، آلموت قزوین، بیماری‌های پوستی، داروهای گیاهی

مقدمه

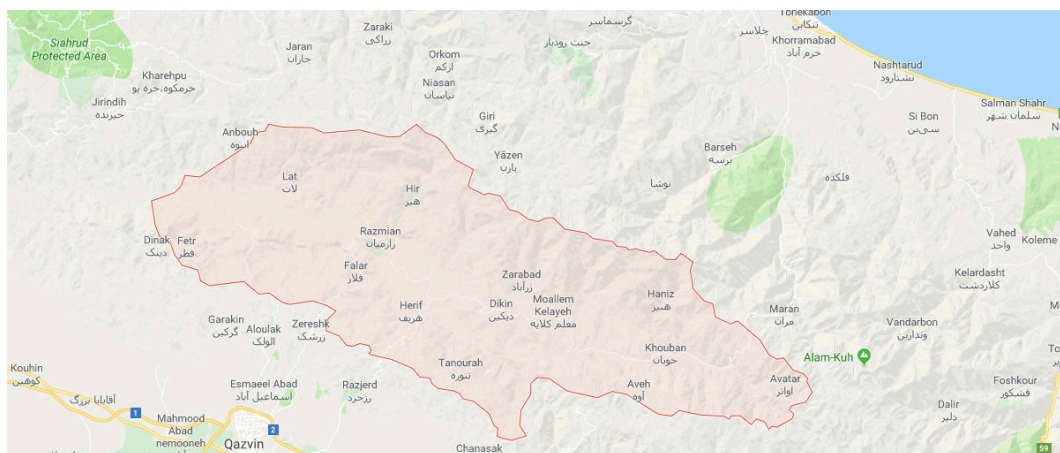
از بیماران را برای جستجوی درمان‌های مکمل و جایگزین تا اندازه‌ای توجیه می‌نماید [۱۸-۱۶]. استفاده از طب مکمل و جایگزین و از جمله گیاهان دارویی در میان بیماران مبتلا به آکنه و سایر بیماری‌های پوستی رواج زیادی دارد [۲۱-۱۹].

استان قزوین به دلیل دارا بودن قدمت تاریخی و قرارگیری بین راه‌های ارتباطی و از سوی دیگر به دلیل دارا بودن آب و هوای مناسب و حاصل‌خیزی خاک، موجب رشد و مرغوبیت گیاهان مختلف بخصوص گونه‌های دارویی بوده است [۲۳، ۲۲].

منطقه آلموت بر اساس تقسیمات کنونی در شمال شرقی استان قزوین و از لحاظ موقعیت جغرافیایی بین ۳۰° ۵۰' تا ۵۱° ۵۰' طول شرقی و ۲۷° ۳۶' تا ۴۶° ۳۶' عرض شمالی قرار دارد. وسعت آلموت ۱۷۰۴۶۱ هکتار با ۲۰۳ روستا و تمام منطقه کوهستانی است. کمترین ارتفاع در این منطقه روستای بازرگا در حاشیه رودخانه شاهرود با ارتفاع ۶۵۸ متر و بلندترین نقطه آن قله سیلان با ارتفاع ۴۱۷۵ متر است. این منطقه دارای میزان بارش سالیانه حدود ۲۶۶/۷ میلی‌متر و میانگین دمای سالیانه ۱۴/۲۲ درجه سانتی‌گراد می‌باشد. قسمت اعظم منطقه دارای چشمه‌ها و جریان‌های آبی می‌باشد. به طوری که حاصل آنها رودهای موقت و دائمی از جمله آلموت رود و شاهرود (تلاقی آلموت رود و طالقان رود) می‌باشد که به دریاچه سد سفیدرود منتهی می‌شود. در نوشته‌های قدیم آمده است که در دامنه‌های کوه آلموت آبادی‌هایی بوده و روستاییان در دامنه‌های اطراف، گیاهان طبی را جستجو کرده و بعضی از آنها را در کشتزارهای خود می‌کاشته‌اند (شکل شماره ۱) [۲۵، ۲۴].

امروزه طب سنتی و اتنوبوتانی دو مقوله‌ی مورد توجه در بسیاری از کشورها می‌باشند که علاقه به آنها در سالیان اخیر افزایش یافته است. واژه‌ی "اتنو" به معنای قوم و بوتانی به معنای گیاه‌شناسی می‌باشد [۲، ۱]. علم اتنوبوتانی به مطالعه و بررسی و چگونگی استفاده افراد یک قوم، یک فرهنگ و یا یک ناحیه‌ی خاص از گیاهان بومی موجود در آن منطقه می‌پردازد [۵-۳]. بررسی ارتباطات پیچیده‌ی بین مصرف گیاهان و فرهنگ مردم (اتنوبوتانی) از مهم‌ترین زمینه‌های تحقیقاتی بوده که برخی از کشورها از نتایج حاصل از پژوهش‌های اتنوبوتانی جهت ساخت داروهای جدید و بهینه سازی توسعه‌ی آنها استفاده کرده‌اند [۹-۶]. در سال‌های اخیر، نتایج مطالعات اتنوبوتانی نقش شایانی در تحقیقات گیاهان دارویی و گیاه درمانی در دنیا داشته است. در بعضی از کشورها، مطالعات اتنوبوتانیک برای کشف داروهای جدید و بهبود توسعه داروهای جدید، استفاده شده است [۱۳-۱۰].

طیف بیماری‌های پوستی از یک مشکل ساده نظیر پوست خشک و چروک‌دار تا بیماری‌های مزمن خطرناک متفاوت است. آکنه، بیماری‌های عفونی پوست و ترمیم زخم بخش قابل توجهی از هزینه‌های سالیانه‌ی مراقبت‌های بهداشتی را شامل می‌شوند [۱۵، ۱۴]. این بیماری‌ها علاوه بر مزمن بودن، فشار روانی زیادی نیز به بیمار تحمیل می‌نمایند که این امر نیاز بسیاری

شکل شماره ۱- منطقه آلموت استان قزوین

۹ پرسشنامه به تفکیک بیماری‌های مورد مطالعه، در اختیار هر یک از این افراد قرار گرفت که این پرسشنامه‌ها شامل بخش‌هایی جهت گردآوری اطلاعات محلی در مورد نام گیاه، نوع گیاه، قسمت مورد استفاده گیاه، روش فرآوری گیاه برای اهداف درمانی، روش مورد استفاده، زمان رویش، نحوه‌ی استفاده، میزان مراجعه و خواص دارویی گیاهان و همچنین اطلاعات دموگرافیک افراد می‌باشد. حجم اطلاعات مورد انتظار، ۵۴۰ پرسشنامه بوده است که متأسفانه به دلیل عدم همکاری کافی، تعداد ۵۳۱ نمونه به نرم‌افزار وارد و از این میان، ۴۸۰ نمونه در دسترس و قابل تحلیل بوده که در نرم‌افزار SPSS 20 وارد شد. همچنین از بخش‌های مختلف منطقه، گیاهان دارویی در دسترس، جمع‌آوری و نمونه‌های هرباریومی گونه‌های گیاهی بومی و غیربومی مورد استفاده افراد بومی در درمان بیماری‌های پوستی به روش‌های تاکسونومیکی با استفاده از فلورها (کتاب فلور فلورا ایرانیکا پروفیسور رشینگر، کتب فلور جنگل‌ها و مراتع، کتاب گیاهان دارویی و معطر دکتر مظفریان و مقالات فلور) و منابع مختلف توسط متخصص سیتوماتیک گیاهی مورد شناسایی قرار گرفتند. همچنین برای هر نمونه هرباریومی، شماره هرباریومی صادر شد. این نمونه‌های هرباریومی در هرباریوم گروه فارماکوگنوزی دانشکده داروسازی ساری نگهداری می‌شود. درنهایت برای هر گونه‌ی گیاهی، نام علمی، نام محلی، اندام مورد استفاده، خاصیت درمانی رایج، فرم تهیه و مصرف داروی گیاهی تدوین شد.

نتایج

بررسی نوع و فراوانی نوع گیاهان مورد مطالعه

نام محلی، نام علمی، تیره و اندام موثره گیاهان دارویی مورد استفاده برای بیماری پوستی در منطقه آلموت و قزوین در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

در این مطالعه به طور کلی گیاهان مطالعه شده در شش فرم کلی مشاهده شدند که در این بین بیشترین و کمترین تعداد گیاهان به ترتیب، گیاهان علفی با ۲۳۹ مورد و ۴۵ درصد از کل، و گیاهان بالارونده با ۵ مورد و ۰/۹ درصد، می‌باشند (نمودار شماره ۱).

از آنجایی که استان قزوین دارای پیشینه‌ای طولانی در زمینه‌ی طب سنتی می‌باشد و از سوی دیگر بیماران، گیاه درمانی را راهی ارزان و ایمن می‌دانند، و نیز به دلیل جامع نبودن تحقیقات قبلی و محدودیت آنها به تیره‌های خاص، لذا انجام پژوهش پیش رو برای دستیابی به گونه‌های گیاهی دارای کاربرد سنتی بویژه در امراض پوستی ضروری است.

مواد و روش‌ها

در پژوهش توصیفی پیش رو، روش‌های درمانی گیاهی برای ۹ بیماری پوستی شایع، با مشورت متخصص پوست، مورد مطالعه قرار گرفته‌اند که عبارتند از: میخچه، زگیل، کک و مک، پسوریازیس، برص (پسی)، آکنه، اگزما (درماتیت)، سالک، سوختگی (درجه یک، دو و یا سه غیر اورژانسی). در تحقیق حاضر از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شده است. جامعه‌ی آماری دو گروه بوده و افراد هر گروه هم تا حدود زیادی همگن بودند.

انتخاب مصاحبه شوندگان بر اساس روش گلوله برفی (Snow ball) بود. بدین‌صورت که با پرس و جو از افراد مختلف، فرد شاخص سالمند و با تجربه سنتی در درمان بیماری‌ها با مقاطع تحصیلی کمتر از سیکل تا لیسانس در بین جامعه مشخص شده و پس از مصاحبه از ایشان خواسته شد که فرد دیگر واجد شرایط را معرفی نمایند. به همین خاطر به طور عمده از افراد معرفی شده توسط مردم محلی که دارای اطلاعات بالاتری در زمینه درمان با گیاهان دارویی بوده‌اند، به عنوان مصاحبه شونده استفاده شده است. طی بررسی اولیه که در ۲۳ روستا از کل منطقه آلموت به صورت پایلوت انجام شد ۲ نفر واجد شرایط شرکت در تحقیق بودند. از آنجایی که در منطقه آلموت قزوین در سال ۱۳۹۴ تعداد ۲۰۲ روستا وجود داشت، با نسبت‌گیری، تعداد کل افراد سالمند واجد شرایط برابر ۱۸ نفر شدند که به صورت سرشماری از همه‌ی آنها مصاحبه شد. گروه دیگر نیز عطاری‌های بخش آلموت استان قزوین به تعداد ۴۷ مورد بودند که تعداد ۴۲ نفر از آنها در تحقیق شرکت کردند. از مجموع عطاری‌ها و سالمندان، همان‌طور که ذکر شد ۶۰ نفر، مورد مطالعه قرار گرفته و تعداد

جدول شماره ۱- گیاهان دارویی مورد استفاده در ۹ بیماری پوستی در منطقه آلموت و قزوین

ردیف	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	نام خانواده	شماره هرباریومی	اندام مؤثره	کاربرد
۱	<i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	پرسیاوشان	پرسیاوشان	Pteridaceae	P1-1171	اندام هوایی	پسوریازیس
۲	<i>Allium cepa</i> L.	پیاز	پیاز	Alliaceae	E1-11112	پیاز	زگیل
۳	<i>Allium sativum</i> L.	سیر	سیر	Alliaceae	E1-11113	پیاز	زگیل، کک و مک، برص، میخچه
۴	<i>Alhagi camelorum</i> Fisch.	خارشتر	خارشتر	Fabaceae	E2- 151121	مان	آکنه
۵	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f.	*صبرزرد	صبر زرد	Asphodelaceae	BE1-1191	شیرابه برگ	کک و مک، آکنه، اگزما، سوختگی
۶	<i>Althaea officinalis</i> L.	گل ختمی	گل ختمی	Malvaceae	E2-23341	گل	کک و مک، سوختگی
۷	<i>Amygdalus communis</i> L.	بادام تلخ	بادام تلخ	Rosaceae	E2- 174141	روغن دانه	کک و مک
۸	<i>Arctium lappa</i> L.	بابآدم	بابآدم	Asteraceae	E2- 3821281	ریشه	پسوریازیس، اگزما
۹	<i>Armoracia rusticana</i> P. Gaertn., B.Mey. & Scherb.	*آجیرغه	ترب وحشی	Brassicaceae	E2-16331	غده زیرزمینی	برص
۱۰	<i>Artemisia absinthium</i> L.	افسنطین	افسنطین	Asteraceae	E2- 3821181	اندام هوایی	برص
۱۱	<i>Avena sativa</i> L.	جو دوسر	جو دوسر	Poaceae	E1-3181	دانه	آکنه، اگزما زگیل، کک و
۱۲	<i>Calendula officinalis</i> L.	همیشه بهار	همیشه بهار	Asteraceae	E2- 3821221	گل	مک، آکنه، اگزما، سوختگی میخچه
۱۳	<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze	*چای سبز	چای سبز	Theaceae	E2-14311	برگ	میخچه
۱۴	<i>Cannabis sativa</i> L.	شاهدانه	شاهدانه	Cannabaceae	E2-4311	برگ و رزین	سوختگی
۱۵	<i>Cassia fistula</i> L.	*فلوس	فلوس	Fabaceae	E2-17531	میوه	سالمک
۱۶	<i>Chelidonium majus</i> L.	مامیران	مامیران	Papaveraceae	E2-16151	اندام هوایی	زگیل، آکنه
۱۷	<i>Cichorium intybus</i> L.	کاسنی	کاسنی	Asteraceae	E2-38221	ریشه	اگزما
۱۸	<i>Cinnamomum zeylanicum</i> Blume	*دارچین	دارچین	Lauraceae	E2- 101131	پوست	کک و مک، میخچه
۱۹	<i>Citrus aurantium</i> L.	*لیمو	لیمو	Rutaceae	E2-19111	میوه	میخچه
۲۰	<i>Crocus sativus</i> L.	*زعفران	زعفران	Iridaceae	E1-1611	پیاز	کک و مک
۲۱	<i>Curcuma longa</i> L.	*زردچوبه	زردچوبه	Zingiberaceae	E1-7211	ریزوم	کک و مک، پسوریازیس، میخچه
۲۲	<i>Cuscuta epithymum</i> (L.) L.	افتمون	افتمون	Convolvulaceae	E2-35231	ریشه	پسوریازیس
۲۳	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.	*اکالیپتوس	اکالیپتوس	Myrtaceae	E2-27261	برگ	سوختگی
۲۴	<i>Eugenia caryophyllata</i> Thunb.	*میخک	میخک	Myrtaceae	E2-27241	گل	میخچه
۲۵	<i>Falcaria vulgaris</i> Bernh.	غاز یاغی	سبزی کوهی	Apiaceae	E2- 285151	اندام هوایی	برص
۲۶	<i>Ferula gummosa</i> Boiss.	باریجه	باریجه	Apiaceae	E2- 285191	اولئوگم رزین	آکنه

ادامه جدول شماره ۱-

ردیف	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	نام خانواده	شماره هرباریومی	اندام مؤثره	کاربرد
۲۷	<i>Ficus carica</i> L.	انجیر	انجیر	Moraceae	E2-4211	شیرابه	زگیل، کک و مک، میخچه
۲۸	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	رازیانه	رازیانه	Apiaceae	E2- 285152	دانه و ریشه	برص، آکنه
۲۹	<i>Fumaria officinalis</i> L.	شاهتره	شاهتره	Fumariaceae	E2-16211	اندام هوایی	اگزما
۳۰	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	شیرین بیان	شیرین بیان	Fabaceae	E2- 175211	ریشه	کک و مک، پسوریازیس، برص، اگزما
۳۱	<i>Hedera helix</i> L.	عشقه	عشقه	Araliaceae	E2-28441	ریشه	میخچه
۳۲	<i>Hypericum perforatum</i> L.	گل راعی	گل راعی	Hypericaceae	E2-14411	گل برگ،	سوختگی
۳۳	<i>Juglans regia</i> L.	گردو	گردو	Juglandaceae	E2-1211	پوسته میوه	زگیل
۳۴	<i>Juniperus communis</i> L.	سروکوهی	سرو	Cupressaceae	GB-3361	میوه	برص
۳۵	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	اسطوخدوس	اسطوخدوس	Lamiaceae	E2-35551	اندام هوایی	پسوریازیس، آکنه، سوختگی
۳۶	<i>Linum usitatissimum</i> L.	کتان	کتان	Linaceae	E2-18311	روغن دانه	اگزما
۳۷	<i>Malva neglecta</i> Wallr.	عمه کوماجی	پنیرک	Malvaceae	E2-23311	گل	آکنه، سوختگی
۳۸	<i>Matricaria recutita</i> L.	بابونه	بابونه	Asteraceae	E2- 382116	گل	کک و مک، پسوریازیس، آکنه، اگزما، سوختگی
۳۹	<i>Matthiola incana</i> (L.) R.Br.	گل شب بو	گل شب بو	Brassicaceae	E2-16361	دانه	سالک
۴۰	<i>Melaleuca alternifolia</i> (Maiden & Betché) Cheel,	*درخت چای	درخت چای	Myrtaceae	E2-27281	برگ	آکنه
۴۱	<i>Melissa officinalis</i> L.	بادرنجبویه	بادرنجبویه	Lamiaceae	E2- 355161	اندام هوایی	زگیل
۴۲	<i>Mentha pulegium</i> L.	پونه	پونه	Lamiaceae	E2- 355162	اندام هوایی	کک و مک، برص، آکنه
۴۳	<i>Myrtus communis</i> L.	*مورد	مورد	Myrtaceae	E2-27211	برگ	زگیل، پسوریازیس
۴۴	<i>Narcissus tazetta</i> L.	*گل نرگس	گل نرگس	Amarylidaceae	E1-1371	پیاز	کک و مک
۴۵	<i>Nasturtium officinale</i> R.Br.	بولاغوتی	علف چشمه	Brassicaceae	E2-16331	اندام هوایی	پسوریازیس، برص، آکنه، اگزما
۴۶	<i>Nigella sativa</i> L.	سیاهدانه	سیاهدانه	Ranunculaceae	E2- 111101	دانه	زگیل، کک و مک، پسوریازیس، برص، میخچه
۴۷	<i>Oenothera biennis</i> L.	گل مغربی	گل مغربی	Onagraceae	E2-27621	روغن دانه	آکنه، اگزما، سوختگی
۴۸	<i>Olea europaea</i> L.	زیتون	زیتون	Oleaceae	E2-33111	روغن میوه	سوختگی
۴۹	<i>Peganum harmala</i> L.	اسپند	اسپند	Zygophyllaceae	E2-18241	دانه	اگزما

ادامه جدول شماره ۱ -

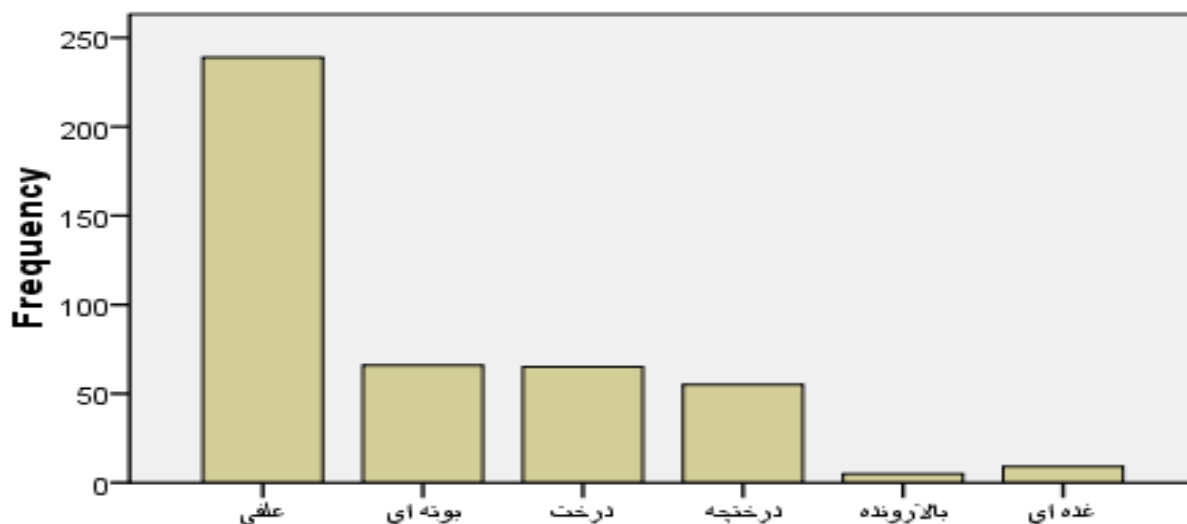
ردیف	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	نام خانواده	شماره هرباریومی	اندام مؤثره	کاربرد
۵۰	<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) Fuss	جعفری	جعفری	Apiaceae	E2-285111	دانه و اندام هوایی	کک و مک
۵۱	<i>Pimpinella anisum</i> L.	بادیان خطایی	انیسون	Apiaceae	E2-285131	دانه	برص
۵۲	<i>Piper nigrum</i> L.	*فلفل سیاه	فلفل سیاه	Piperaceae	E2-12111	دانه	برص
۵۳	<i>Plantago major</i> L.	بارهنگ	بارهنگ	Plantaginaceae	E2-36111	دانه	سوختگی
۵۴	<i>Plantago psyllium</i> L.	اسفرزه	اسفرزه	Plantaginaceae	E2-36112	دانه	سالک
۵۵	<i>Punica granatum</i> L.	انار	انار	Lythraceae	E2-27171	گل	کک و مک
۵۶	<i>Ricinus communis</i> L.	*کرچک	کرچک	Euphorbiaceae	E2-18541	روغن دانه	کک و مک، برص
۵۷	<i>Rosa gallica</i> L.	گل سرخ	گل سرخ	Rosaceae	E2-174131	گل	کک و مک، سالک
۵۸	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	*رزماری	رزماری	Lamiaceae	E2-35531	اندام هوایی	اگزما
۵۹	<i>Rubia tinctorum</i> L.	بویاخ	روناس	Rubiaceae	E2-344161	ریشه و برگ	برص
۶۰	<i>Salix aegyptica</i> L.	بیدمشک	بیدمشک	Salicaceae	E2-2111	پوست و شکوفه	پسوریازیس
۶۱	<i>Salvia officinalis</i> L.	قازانقره سی	مریم گلی	Lamiaceae	E2-355111	اندام هوایی	کک و مک، آکنه، سوختگی
۶۲	<i>Sesamum indicum</i> L.	*کنجد	کنجد	Pedaliaceae	E2-351131	دانه	سوختگی
۶۳	<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.	خارمریم	خارمریم	Asteraceae	E2-382129	دانه	پسوریازیس
۶۴	<i>Solanum dulcamara</i> L.	تاجریزی	تاجریزی	Solanaceae	E2-35671	دانه	پسوریازیس
۶۵	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	*کبابه	کبابه	Combretaceae	E2-27511	میوه	اگزما
۶۶	<i>Thymus vulgaris</i> L.	آویشن	آویشن	Lamiaceae	E2-355151	اندام هوایی	زگیل، آکنه، اگزما
۶۷	<i>Trachyspermum ammi</i> (L.) Sprague	زنیان	زنیان	Apiaceae	E2-285251	دانه	برص
۶۸	<i>Trifolium pratense</i> L.	شیدرقرمز	شیدر قرمز	Fabaceae	E2-17591	دانه و برگ	پسوریازیس
۶۹	<i>Trigonella foenum graecum</i> (Nevski) Afan. & Gontsch.	شنبليله	شنبليله	Fabaceae	E2-175231	دانه	کک و مک، اگزما، سوختگی
۷۰	<i>Triticum aestivum</i> L.	گندم	گندم	Poaceae	E1-3151	دانه	کک و مک
۷۱	<i>Tulipa armena</i> Boiss.	گل ارمنی	لاله	Liliaceae	E1-11121	پیاز	برص
۷۲	<i>Urtica dioica</i> L.	گزنه	گزنه	Urticaceae	E2-4411	برگ	زگیل، اگزما، میخچه
۷۳	<i>Viola odorata</i> L.	بنفشه معطر	بنفشه	Violaceae	E2-25211	گل	کک و مک، آکنه، اگزما
۷۴	<i>Ziziphus spina-christi</i> (L.) Desf.	*سدر	سدر	Rhamnaceae	E2-22111	میوه	اگزما

* گیاهان غیربومی منطقه.

** گیاه بومی ایران نبوده و از طریق عطاری‌های معتبر تهیه می‌شده است.

نوع گیاه

نمودار شماره ۱- فراوانی نوع گیاهان مورد مطالعه

و به ترتیب، پس از آن روزی سه نوبت به ۸۰ مورد و ۱۵/۱ درصد و هفته‌ای سه نوبت با ۰/۶ درصد، قرار گرفته‌اند (نمودار شماره ۳).

بررسی فراوانی دوره‌ی مصرف گیاهان در درمان بیماری‌ها
از میان ۴۷۹ داده‌ی صحیح در ارتباط با طول دوره‌ی درمان با گیاهان در بیماری‌ها، دوره‌ی درمانی سه ماه و بیشتر با دارا بودن ۱۱۱ مورد و ۲۰/۹ درصد از کل، بیش‌ترین تعداد را دارا می‌باشند (نمودار شماره ۴).

بررسی ارتباط میان متغیرهای مورد مطالعه با بیماری‌های این پژوهش

طبق تعریفی که از معناداری آماری متغیرها در آزمون کای دو انجام شد، همان‌گونه که مورد انتظار بود، میزان p-value در آنالیز میان همه‌ی متغیرها و بیماری‌ها معنادار و کمتر از ۰/۰۵ بوده که به معنی رد فرض صفر این آزمون مبنی بر مستقل بودن متغیرهای وابسته و مستقل از هم می‌باشد.

همچنین، از میان ۴۷۸ داده‌ی خوانده شده توسط نرم‌افزار، تعداد ۱۱۴ مورد از گل‌ها در درمان بیماری‌ها استفاده شده که شامل ۲۱/۵ درصد از ۱۰۰ درصد بوده و بیشترین فراوانی مصرف را در میان سایر قسمت‌های گیاه دارا می‌باشد.

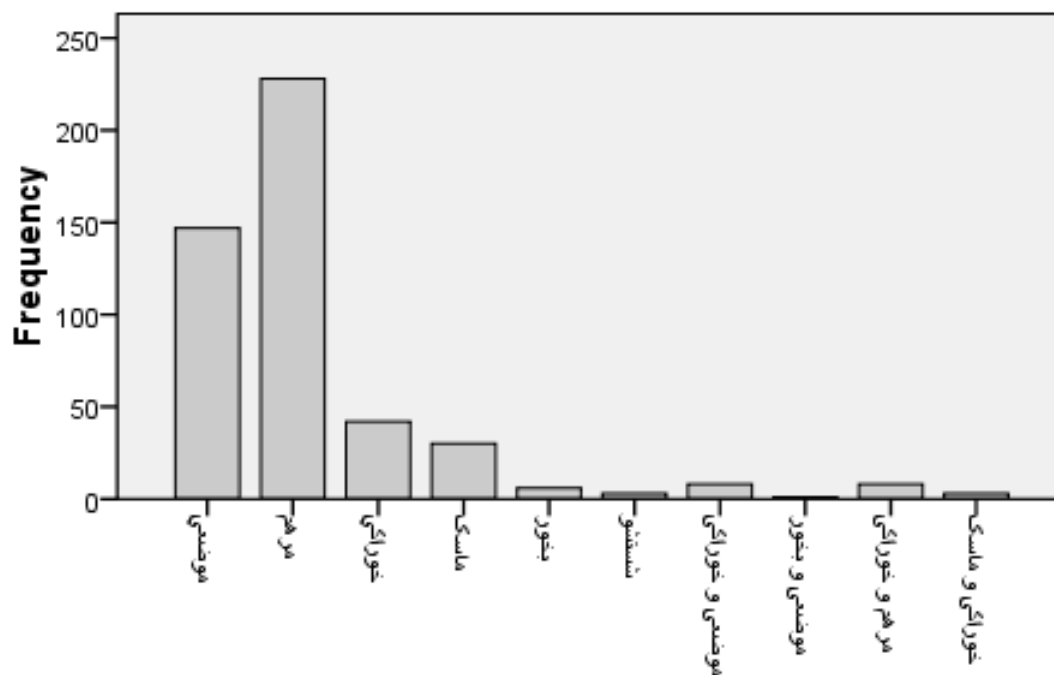
بررسی فراوانی روش مورد استفاده از گیاهان
از میان روش‌های مورد استفاده از گیاهان در درمان بیماری‌های پوستی، روش موضعی با دارا بودن ۱۴۷ مورد و ۲۷/۷ درصد از کل، بیشترین فراوانی را دارند (نمودار شماره ۲).

بررسی فراوانی مقدار مصرف روزانه‌ی گیاهان جهت درمان بیماری‌ها

از میان ۴۷۸ داده‌ی موجود در مقدار مصرف روزانه‌ی گیاهان در درمان بیماری‌های پوستی مورد مطالعه و در واقع دوزاژ مربوط به درمان، اکثریت با مصرف روزانه ۲ گرم یک تا دو نوبت می‌باشد که ۷۴/۴ درصد از کل موارد را نیز دارا بوده

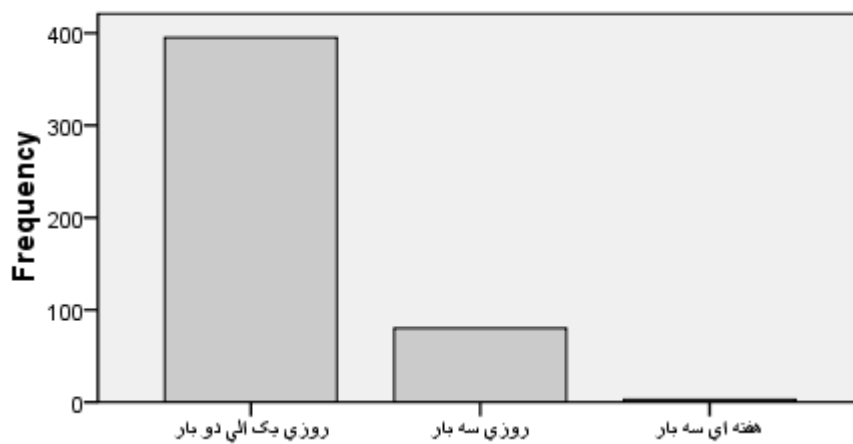

روش مورد استفاده

نمودار شماره ۲ - فراوانی روش مورد استفاده از گیاهان در بیماری‌ها

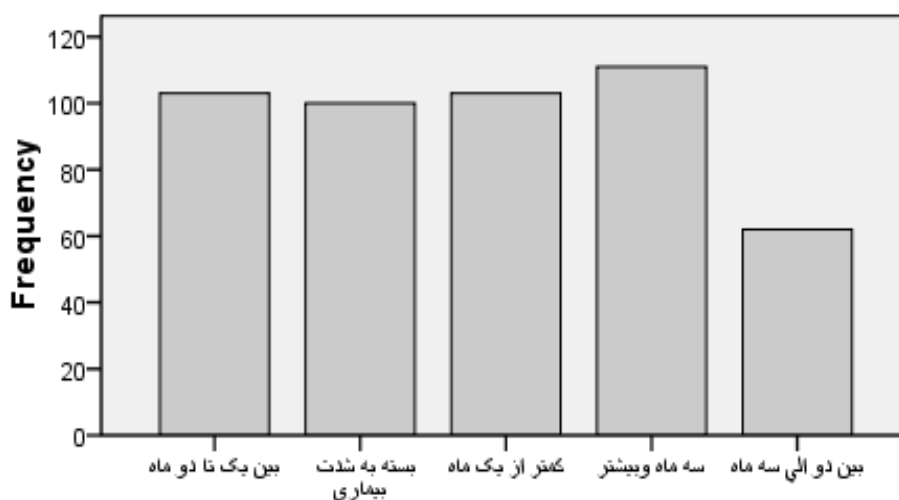
مقدار مصرف روزانه

نمودار شماره ۳ - فراوانی مقدار مصرف روزانه از گیاهان در درمان

دوره مصرف

نمودار شماره ۴ - فراوانی دوره‌ی مصرف گیاهان در درمان

بحث

این افراد بخشی از این دانش سنتی، به سرعت نابود می‌شود [۳۵، ۳۶]، بنابراین برای جلوگیری از این مسأله، ثبت دانسته‌های این افراد ضروری است. در این پژوهش نیز به بررسی اتنوفارماکولوژیکی مصرف گیاهان دارویی مورد استفاده، دوره درمان و میزان مصرف آنها (جهت رسیدن به دوز درمانی صحیح) در برخی از بیماری‌های پوستی رایج در منطقه‌ی آلموت قزوین پرداخته شده‌است و اطلاعاتی در زمینه‌ی استفاده‌ی مردم این منطقه از ۷۵ گونه‌ی گیاهی مدنظر در درمان بیماری‌های پوستی حاصل شده‌است که بدین قرار می‌باشد. از میان گیاهانی که بر بیماری می‌خچه مؤثرند، گیاه گزنه که فصل رویشش اواسط و اواخر بهار بوده و قسمت برگ آن در این بیماری به روش ترکیبی، با دوز ۲ گرم از گیاه در ۱-۲ نوبت در روز و دوره‌ی درمانی کمتر از ۱ ماه، دارای بیشترین تأثیر و استفاده از دیدگاه سالمندان و عطاران منطقه‌ی آلموت قزوین می‌باشد. از میان گیاهان مؤثر بر بیماری زگیل، دو گیاه مامیران و هلیله‌ی سیاه، که مامیران به شکل علفی بوده و فصل رویشش اواسط بهار بوده و از دم‌برگ آن در تهیه‌ی شیره یا ژل، به شکل مرهم و روزی ۱ گرم از گیاه ۱-۲ نوبت، در درمان بیماری زگیل استفاده می‌شود. از میوه‌ی درخت هلیله‌ی سیاه، که اوایل تابستان می‌روید، با تهیه‌ی خیسانده‌ی

امروزه گیاهان دارویی، با توجه به جایگاه ویژه‌ای که در بهداشت و سلامت جامعه دارند، همواره مورد توجه مراکز علمی و تحقیقاتی هستند [۲۷، ۲۶]. همچنین، به دلیل غنی بودن فلور گیاهان ایران و نیز فرهنگ و دانش غنی استفاده از گیاهان دارویی و وجود علاقه و دانش به این علم در اقوام مختلف ایرانی، توجه به این علم بسیار ضروری است [۳۰-۲۸]. داروهای گیاهی فواید متعددی دارند، از جمله آنکه عوارض جانبی کمتری دارند، آستانه‌ی تحمل بیمار در برابر آنها بیشتر است، نسبتاً ارزان هستند و به علت سابقه‌ی طولانی مصرف، مقبولیت دارند [۳۱، ۳۲]. تحقیقات انجام گرفته نشان می‌دهد که استفاده از فرآورده‌های طبیعی و روش‌های طب سنتی در درمان بسیاری از بیماری‌ها و زخم‌ها در دنیا گسترش چشم‌گیری یافته است. در این راستا و با توجه به گسترش تقاضا برای گیاه درمانی، بررسی و تحقیق در این زمینه ضروری است و توسعه و گسترش تحقیقات در این زمینه، احساس می‌شود [۳۳، ۳۴]. با توجه به این‌که اطلاعات سنتی درباره‌ی گیاهان، اساس تولید محصولات و داروهای طبیعی طبی جدید است و افراد سالخورده و مسن شهرهای باستانی، اطلاعات مفیدی درباره‌ی خواص دارویی این گیاهان دارند و با مرگ

تا ۲۰ گرم ۲-۱ نوبت در روز که طول دوره درمانی بسته به شدت بیماری می‌شود، استفاده می‌شود. مراجعه جهت دریافت گیاه‌درمانی برای بیماری سالک، خیلی کم (۱۵ مورد)، بیماری میخچه کم (۴۲ مورد)، بیماری سوختگی متوسط (۴۷ مورد)، بیماری آکنه زیاد (۲۷ مورد) و بیماری‌های آکنه و کک و مک خیلی زیاد (۲ مورد) بوده که این بیماری‌ها طبق نظر سالمندان و عطاران این پژوهش، در طیف‌های نامبرده دارای بیشترین فراوانی می‌باشند. بطور کلی نیز بیشترین گیاهی که در درمان گیاهی در منطقه‌ی آلموت قزوین به کار می‌رود، بابونه می‌باشد. فراوان‌ترین نوع گیاه مورد استفاده، علفی بوده و فراوان‌ترین شکل درمانی کاربردی گیاهان، گل آنها و همچنین بیشترین فصل رویش اواخر بهار می‌باشد. از میان روش‌های دارویی، مرهم بیشترین کاربرد و دوز درمانی ۲ گرم، ۲-۱ نوبت در روز و طول دوره‌ی درمان بیش از ۳ ماه، بیشترین فراوانی‌ها را از دید جامعه‌ی مورد مطالعه دارا می‌باشند. در میان بیماری‌ها نیز، بیشترین درمان‌های گیاهی پوستی مربوط به بیماری سوختگی است.

مطالعات مختلفی در سراسر دنیا در زمینه اتنوفارماکولوژی انجام شده است [۳۰، ۲۸، ۱۸، ۱۴-۸، ۵]. از جمله در مطالعه‌ی ای اتنوبوتانیکیک توسط نویسنده این مقاله، رنگ‌های با منشأ طبیعی مورد استفاده در بین مردم بومی استان مرکزی ایران، مورد بررسی قرار گرفتند [۴].

نتیجه‌گیری

مطالعات اتنوبوتانیکیک در مناطق مختلف دنیا به کشف داروهای جدید و مؤثرتر کمک بسزایی می‌کند. به طور کلی یافته‌های این پژوهش می‌تواند بنیانی برای انتخاب گیاهان دارویی مفید برای مطالعات فارماکولوژی و فیتوشیمی و دست‌آوردی برای کشف داروهای جدید باشد.

غلظت به شکل مرهم. روزی ۳ گرم در ۳ نوبت، در درمان بیماری زگیل استفاده می‌شود. از میان گیاهان مؤثر بر کک و مک، بیشترین داده‌ها مربوط به استفاده از پیاز گیاه علفی زعفران با رویش در اوایل پاییز بوده که به شکل ترکیبی و مرهم، روزی ۱ تا ۳ گرم در ۲-۱ نوبت و با دوره‌ی درمانی ۲-۱ ماه در درمان بیماری کک و مک استفاده می‌شود. از میان گیاهان مؤثر بر بیماری پسروریازیس، بیشترین کاربرد در درمان این بیماری را گل و برگ و ریشه‌ی گیاه علفی علف چشمه داشته که فصول رویش آن اواسط و اواخر بهار و اوایل تابستان می‌باشد و در فرم‌های خام و دم‌کرده، به شکل مرهم، روزانه ۲ گرم ۲-۱ نوبت و به مدت سه ماه یا بیشتر در درمان بیماری پسروریازیس دارا می‌باشد. از میان گیاهان مؤثر بر بیماری برص (پسی) بیشترین کاربرد را دو گیاه غازیاتی و زنیان دارا می‌باشند. از برگ گیاه علفی غازیاتی که در اواسط بهار می‌روید، به شکل خام و دم‌کرده به فرم موضعی و با روزی ۴۰ گرم در ۲-۱ نوبت به مدت سه ماه و بیشتر در درمان بیماری برص استفاده می‌شود. از بذر گیاه علفی زنیان نیز، که اوایل پاییز می‌روید، به شکل ترکیبی و به فرم خوراکی روزانه ۳ تا ۶ گرم در ۲-۱ نوبت و به مدت ۲-۱ ماه در درمان بیماری پسی استفاده می‌شود. بیشترین کاربرد در درمان بیماری آکنه را گل گیاه علفی بابونه دارا بوده که در اواخر بهار می‌روید و به شکل دم‌کرده در فرم بخور و به میزان ۱۰ تا ۲۰ گرم ۲-۱ نوبت در روز به مدت ۲-۱ ماه مورد استفاده قرار می‌گیرد. از میان گیاهان مؤثر بر بیماری اگزما (درماتیت)، افراد این مطالعه بیشترین کاربرد را در برگ گزنه دانسته که اواسط و اواخر بهار روید و به شکل ترکیبی و یا دم‌کرده، در فرم شست و شو به مقدار ۴۰ گرم در ۲-۱ نوبت در روز و به مدت کمتر از ۱ ماه و یا در مواردی بسته به شدت بیماری، دانسته‌اند. از میان گیاهان مؤثر بر بیماری سوختگی، گل گیاه علفی بابونه با فصل رویش اواخر بهار، به شکل دم‌کرده و در فرم مرهم به میزان ۱۰

منابع

1. Mirzaee F, Hosseini AS, Bakhshi Jouybari H, Davoodi A and Azadbakht M. Medicinal, biological and phytochemical properties of

Gentiana species. *J. Traditional and Complementary Medicine* 2017; 7 (4): 400 - 408.

2. Fakhri M, Azadbakht M, Yousefi SS, Mousavinasab SN, Farhadi R and Azadbakht M. Medicinal Plants for Treatment of Neonatal Jaundice by Community of Attars (Traditional Healers) of Several Urban Areas in Mazandaran Province, Northern of Iran. *British J. Med. Med. Res.* 2016; 14 (11): 1 - 13.
3. Ghandi AR, Zolfaghari B and Shmashyan SH. Necessity, Importance and Application of Traditional knowledge in Different Ethnicities. *J. Islamic Iranian Trad. Med.* 2011; 2 (2): 161 - 176.
4. Mobaraki Moghaddam M, Azadbakht M and Azadbakht M. Ethnobotanical investigation of traditional natural dyes (case study: Markazi province of Iran). *Int. J. Pharm. Bio. Sci.* 2016; 7 (3): 34 - 38.
5. Mosaddegh M, Naghibi F, Moazzeni H, Pirani A and Esmaeili S. Ethnobotanical survey of herbal remedies traditionally used in Kohghiluyeh VA Boyer Ahmad province of Iran. *J. Ethnopharmacol.* 2012; 141 (1): 80 - 95.
6. Hayat MQ, Khan MA, Ahmad M, Shaheen N, Yasmin GH and Akhter S. Ethnotaxonomical approach in the identification of useful medicinal flora of Tehsil Pindigheb (District attock) Pakistan. *Ethnobot. Res. Appli.* 2008; 1 (1): 35 - 62.
7. Ernst E, Pittler MH and Stevinson C. Complementary/alternative medicine in dermatology. *American J. clinic. Dermatol.* 2002; 3 (5): 341 - 48.
8. Nabipour A, Esmaeili S, Malekmohammadi M, Hassanpour A and Mosaddegh M. Ethnobotanical survey of medicinal plants of north of Fars gulf. *JMP.* 2013; 13 (50): 129 - 43.
9. Dolatkahi M, Ghorbani Nohooji M, Mehrafarin M and Amini Nejad GH. Ethnobotanical survey of medicinal plants Kazroon city, identification, distribution and traditional uses. *JMP.* 2012; 11 (42): 163 - 78.
10. Silva N and Junior A. Biological properties of medicinal plants: a review of their antimicrobial activity. *J. Venomous Animal. Tox. Trop. Dis.* 2010; 16 (3): 402 - 41.
11. Ibrar M, Hussain F and Sultan A. Ethnobotanical studies on plant resources of ranyal hills, district Shangla, Pakistan. *Pak. J. Bot.* 2007; 39 (2): 329 - 37.
12. Koduru S, Grierson DS, Afolayan AJ. Ethnobotanical information of medicinal plants used for treatment of cancer in the Eastern Cape Province, South Africa. *Curr. Sci.* 2007; 92 (7): 906 - 08.
13. Sharifi far F, Koohpayeh A, Motaghi MM, Amirkhosravi A, Puormohseni Nasab E and Khodashenas M. Study the ethnobotany of medicinal plants in Sirjan, Kerman province, Iran. *J. Herb. Drugs* 2010; 1 (3): 19 - 28.
14. Afolayan AJ, Grierson DS and Mbeng WO. Ethnobotanical survey of medicinal plants used in the management of skin disorders among the Xhosa communities of the Amathole District, Eastern Cape, South Africa. *J. Ethnopharmacol.* 2014; 153 (1): 220 - 32.
15. Chappuis F, Sundar S, Hailu A, Ghalib H, Rijal A, Peeling RW, Alvar J and Boelaert M. Visceral leishmaniasis: what are the needs for diagnosis, treatment and control? *Nat. Rev. Microbiol.* 2012; 5 (2): 873 - 82.
16. Nasiri E, Hosseinimehr SJ, Akbari J, Azadbakht M and Azizi S. The Effects of Punica granatum Flower Extract on Skin Injuries Induced by Burn in Rats. *Advances in Pharmacological Sciences* 2017; Article ID 3059745, 8 pages.
17. Menter A, Gottlieb A, Feldman SR, Van Voorhees AS, Leonardi CL, Gordon KB, Lebwohl M, Koo JY, Elmets CA, Korman NJ, Beutner KR and Bhushan R. Guidelines of care for the management of psoriasis and psoriatic arthritis. Section 1, Overview of psoriasis and guideline of care for the treatment of psoriasis with biologics. *J. Am. Acad. Dermatol.* 2008; 58 (1): 826 - 50.
18. Iranmanesh M, Najafi S and Yosefi M. Studies on Ethnobotany of important medicinal plants in Sistan. *J. Herb. Drug.* 2010; 1 (2): 58 - 65.

19. Ernst E. and Fugh-Berman A. Complementary and alternative medicine: what is it all about? *Occupat. Environ. Med.* 2002; 59 (2): 140 - 44.
20. Nouri F, Beitollahi J and Mansorian A. Comparing antifungal effects of *Zataria multiflora* and *Punica granatum* extract with Nystatin on *Candida albicans*. *JQUMS* 2016; 20 (5): 19 - 25.
21. Nasiri E, Hosseinimehr SJ, Hosseinzadeh-Zaghi A, Azadbakht M, Akbari J and Azadbakht M. The effects of *Arnebia euchroma* ointment on second-degree burn wounds: a randomized clinical trial. *J. Ethnopharmacol.* 2016; 189 (1): 107 - 16.
22. Ahvazi M, Mozaffaeian V, Nejadstari T and Ajani Y. Traditional medicinal plants of Alamut-Qazvin (Lamiaceae & Rosaceae). *J. Med. Plant.* 2009; 6 (24): 74 - 84.
23. Tabassum N and Hamdani M. Plants used to treat skin diseases. *Pharmacogn. Rev.* 2014; 8 (15): 52-60.
24. Charkhchian MM, Akbbarinia A and Abtahi F. A contribution to the flora of Alamut area, Qazvin, Iran. *Paj. Sz.* 2009; 21 (81): 111 - 25.
25. Ahvazi M, Khalighi Sigaroodi F, Charkhchian MM, Mojab F, Mozaffarian V and Zakeri H. Introduction of medicinal plants species with the most traditional usage in Alamut region. *Iranian J. Pharm. Res.* 2012; 11 (1): 185 - 94.
26. Ahvazi M, Akbarzadeh M, Khalighi-Sigaroodi F and Kohandel A. Introduce some of the Medicinal Plants Species with the Most Traditional Usage in East Mazandaran Region. *JMP.* 2012; 4 (44): 164 - 75.
27. Sabzghabaee AM, Bakhtiari Z and Badri S. Interfering factors with prescribing herbal medicines by medical practitioners in Isfahan. *Res. Pharm. Sci.* 2007; 3 (1): 53 - 7.
28. Ghasemi Pirbalouti A. Medicinal plants used in Chaharmahal and Bakhtyari districts, Iran. *Herb. Polonica.* 2009; 55 (1): 69 - 75.
29. Mikaili P, Shayegh J, Sarahroodi S and Sharifi M. Pharmacological properties of herbal oil extracts used in Iranian traditional medicine. *Adv. Environ. Biol.* 2012; 6 (1): 153 - 8.
30. Delfan B, Bahmani M, Eftekhari Z, Jelodari M, Saki K Mahmoodi T. Effective herbs on the wound and skin disorders: an ethnobotanical study in Lorestan province, west of Iran. *Asian Pacific J. Trop. Dis.* 2014; 4 (1): 938 - 42.
31. Nikpour M, Ahmad Shirvani M, Azadbakht M, Zanjani R and Mousavi E. The Effect of Honey Gel on Abdominal Wound Healing in Cesarean Section: A Triple Blind Randomized Clinical Trial. *Oman Med. J.* 2014; 29 (4): 255 - 59.
32. Nasiri E, Hosseinimehr SJ, Azadbakht M and Madani SA. A review of natural products for burn healing based on the Iranian traditional medicine. *J. Mazandaran Univers. Med. Sci.* 2014; 23 (110): 256 - 73.
33. Ahmad Shirvani M, Nikpour M, Azadbakht M, Banihosseini SZ and Zanjani R. The effect of honey gel on cesarean incision pain: A triple blind clinical trial. *African J. Pharm. Pharmacol.* 2013; 7 (1): 19 - 24.
34. Nasiri E, Hosseinimehr SJ, Azadbakht M and Madani SA. Survey of the Burn Wound Healing by Iranian Traditional Medicine from the Herbalists or Herbal Medicine Vendors in the Mazandaran Province. *JMP.* 2013; 4 (48): 136 - 49.
35. Ashkani-Esfahani S, Imanieh MH, Meshksar A, Khoshneviszadeh M, Noorafshan N, Geramizadeh B, Ebrahimi S, Handjani F, Nadimi E and Seyed Jafari SM. Enhancement of fibroblast proliferation, vascularization and collagen synthesis in the healing process of third-degree burn wounds by topical *arnebia euchroma*, an herbal medicine. *Galen Med. J.* 2013; 1 (2): 53 - 9.
36. Hosseinimehr SJ, Khorasani G, Azadbakht M, Zamani P, Ghasemi M and Ahmadi A. Effect of Aloe cream *versus* silver sulfadiazine for healing burn wounds in Rats. *Acta Dermatovenerol. Croat.* 2010; 18 (1): 2 - 7.

